

BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI / KENTLEŞME ŞURASI - 2009
KENTSEL MİRAS, MEKÂN KALİTESİ ve KENTSEL TASARIM KOMİSYONU
RAPORU

Kentleşme ve mekan olgusu, sosyal, sosyo-kültürel, fiziksel, çevresel, ekonomik ve politik, daha çok da plan, uygulama ve "sonuç ürün" bileşenlerine sahiptir. Bunlar, kendi içlerinde ve karşılıklı ilişkiler içinde birbirlerini etkilemektedir. Aynı zamanda ulusal ve küresel, sosyo-ekonomik, teknolojik süreçlerle de içiçedir. Kentsel alanların sınıflandırılması konusunda tek bir evrensel norm bulunmamaktadır. Her ülke kentsel ve kırsal nüfus ayırımından/sorunlarından söz etmekte, denetlenemeyen kentsel nüfus artışının kentsel alanlarda yarattığı olumsuzlukları vurgulamaktadır.

Tarihi, kültürel ve doğal değerlerin varlığı, bir kentin yaşam alanlarının ve mekanlarının niteliğini artıran önemli girdilerdendir. Geçmişin doğal ve kültürel değerlerine sahip çıkılması, bunun sürdürülmesiyle kentsel mirasın yaşatılması, kent hafızasının oluşturulmasında önemli kriterlerden birini sağlamaktadır. Artan nüfus ile beraber, zorlama ve baskıcı planlar, daha çok da plansızlık, sosyal ve kamusal girdilerin görmezden gelinmesi, ranta dayalı spekülatif baskılar, kontrolsüz kent gelişiminin nedenlerindedir.

Geçtiğimiz yüzyılın son çeyreği, yaşam alanlarının oluşturulması, sanayi ve tarıma bağlı üretimin artırılması, mekansal düzenlemelerin ve konuta ilişkin önceliklerin yeniden sorgulanmasına, beraberinde doğal kaynakların tüketiminin azaltılması, çevre sağlığı ve kirliliği, ekolojik dengelerin gözetilmesi, küresel boyutta önemli bir ivmelenmeyle kavranılmaya başlanmıştır.

Kentleşme sürecinde oluşan genel sorunlar ve kentlerdeki yaşam kalitesinin yetersiz oluşunun nedenleri şöyle sıralanabilmektedir.

- Kent içi ulaşılabilirliğin insan-mekan ilişkisine dayanmaması ve çevreye duyarlı olmaması,
- Kentlerimizde kalitesiz, sağlıksız ve güvenliksiz mekanların giderek çoğalması,
- Kentsel geçirgenlik ve “yaya için kent” kavramlarının bilinmez oluşu,
- Teknik altyapı ve üstyapının yetersizliği, çoğu zaman niteliksizliği,
- Kentleşme alanında bütünsel ve etkin bir planlama sisteminin ve örgütlenmesinin olmayışı,
- Tarihi, kültürel ve doğal mekanların karakterinin kaybolması,
- Doğal varlıkların yitirilmesi ve ekolojik dengenin bozulması,
- Kentsel mirasın değerlendirilmemesi, “kentsel hafızanın” yok edilmesi,
- Kentlerde afetlerin felakete dönüşmesine yol açan plansızlık.

Günümüzde, özellikle siyasi kazanım kararlarının önceliğinde, nüfus arttıkça, ekonomi büyüdükçe, gereğinden fazla tüketim yapıldıkça ve daha fazla enerji tüketildikçe, doğadaki ekolojik dengeler bozulmaya devam edecektir. Bu nedenle özellikle kentsel alanların dengeli büyümesini gözetecek “sürdürülebilir politikaların” hayata geçirilmesi zorunludur.

- Kentler yerel yönetimlerce bilimsel temellere sahip olmayan, sosyal ve kültürel değerleri gözönünde bulundurmeyen planlar (çoğu zaman plansız) ile , doğal eşikler ve doğal kaynak özellikleri gözetilmeden fiziksel olarak büyütülmektedir.
- Yenilenebilir, sağlıklı enerji kaynakları geliştirilmemekte ve yeterli öncelik tanınmamakta, kullanılmamaktadır.
- İçme suyu kaynakları, orman statüsündeki alanlar (2/B alanları da dahil), doğa koruma alanları, sulak alanlar, sit alanları ve verimli tarım toprakları hızlı kentleşme baskısı altında tahrip ve talan edilmektedir.
- Doğal veriler görmezden gelinerek devam ettirilen kentleşme olgusu, içinde yer aldığı çevrenin mikroklimasını olumsuz biçimde etkilemektedir.
- Küresel iklim değişikliğinin kentlere, kentlerin de iklime etkisi göz ardı edilmektedir.
- Katı atık yönetimi (evsel, endüstrüyel, tarımsal, tıbbi) yapılamamaktadır.
- Hava kirletici kaynaklar yönetilememekte, siyasi kararlar ile kirliliğin artırılmasına neden olunmakta veya göz yumulmaktadır.
- Yerüstü ve yeraltı su kaynakları üzerindeki baskı (kirlenme ve aşırı kullanma) artmaktadır.
- Gürültü kirliliği mevcuttur.
- Kent içi doğal/ekolojik verilere fiziksel planlarda yeteri kadar yer verilmemekte (topoğrafya, kıyı, akarsu, bitki örtüsü, toprak, kumul, kıyı çizgisi vb.), peyzaj planlamanın kentlerin gelişiminde ve sürdürülmesinde oluşturacağı olumlu etki kavranmamaktadır.
- Kentsel biyolojik çeşitliliğin parçası olan hayvanların doğal ihtiyaçlarına ve yaşam alanlarının gözetilmesinde, planlamada yer verilmemektedir.
- Ekolojik değeri olduğu halde herhangi bir koruma statüsü olmayan alanların korunmasına yeterince önem verilmemektedir.

Sürdürülebilir tasarım, ekonomik verimlilik ve kar elde etmeye değil, insani ve ekolojik değerlere dayalıdır. Yürünebilirlik, insan ölçeği, çeşitlilik, güçlü/canlı konut, işyeri, kamu tesislerinin varlığı temel unsurlardır. Sürdürülebilirliğin çevresel amaçlarını yerine getirmek için tasarım, yerel iklimi, ekosistemleri, materyalleri, enerji, su ve kaynak akışlarını yansıtmalıdır. Böyle bir tasarım, toplumları doğal peyzajla bütünleştirecek, minimal ulaşım sistemlerini destekleyecek, kaynakları daha etkin kullanacak ve “mekanların” kimliğini ortaya çıkaracaktır.

Tüm bu oluşumları irdelediğimizde, ülkemizde çevre sorunlarının ilk kez 1973-1977 yıllarını kapsayan 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ele alındığını görmekteyiz.

7. Plan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımını vurgulamaktadır. Plan'da bu yaklaşım doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak sürekli bir kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek kuşaklara insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel strateji olarak benimsenmiştir.

8. Plan'da ise ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlarken insan sağlığını, ekolojik dengeyi, tarihi ve estetik değerleri korumanın esas olduğunun altı çizilmektedir. Orta ve uzun dönemde çevre sorunlarının çözümü için uygulanacak politikalar ve geliştirilecek stratejilerin, hem ülke gerçeklerini, hem de Avrupa Birliği normları ve uluslararası standartları dikkate almasından söz edilmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler yeterli değildir. Yaşam alanlarının ve doğal kaynakların sürdürülmesinin münferiden yeterli olmadığı, küresel boyutta değerlendirmelerin ve saptamaların önemi de ortadadır.

2000 yılında New York'ta, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 189 ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanlarının katılımıyla, “yeni bir binyılın başlangıcında” yapılan liderler zirvesinde, günümüzün en güçlü ve öncelikli küresel taahhüt belgelerinden biri olarak kabul edilen *Birleşmiş*

Milletler Binyılı (Milenyum) Bildirgesi imzalanmıştır. *Bildirge'de "Hedef 7: Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması", "Alt-Hedef 9: Sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin ülke politikaları ve programları ile bütünleştirmek ve çevresel kaynakların yok oluşunu tersine çevirmek"* kararları alınmıştır.

Yine 20 Ekim 2000 tarihinde Floransa'da imzalanan, TBMM'de 10.06.2003 günü 4881 sayılı Kanunla onaylanan ve 17 Haziran 2003 gün ve 25141 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi", genelde bu durumları vurgulamakta ve realize etmektedir.

Doğal Çevreye Duyarlılık ve Koruma/Geliştirme

Çevre korumaya ilişkin alınması gereken öncelikli önlemler,

- Merkezi ve yerel yönetimler arasında kurumsal sorumlulukların netleştirilmesi,
- Sanayi alanlarında ve kentsel alanlarda hava kalitesini denetleyen sistemlerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, hava kirliliğini en aza indiren teknolojilerin teşvik edilmesi.
- Temiz su yönetimi için, merkezi ve yerel yönetim sorumluluğunun yeniden düzenlenmesi,
- Her kent için yerel bir ulaşım ana planı geliştirilmesi,
- Fiziki planların üretimi ve kontrolünün, çevre koruma öznelerinin merkezi birim organizasyonunda sağlanması,
- Temiz enerji kaynaklarının yönetimi, şeklinde sayılabilmektedir.

Politikalar ve Çözüm Önerileri

13 Aralık 2007 tarihli toplantıda kentleşme ve kent sorunlarının tespiti ve çözüm önerilerine ilişkin on madde belirlenmiştir. Bunlar;

**Kentleşme alanında bütünleşik ve etkin bir planlama sisteminin ve örgütlenmesinin olmayışı, kentleşme alanında bütünleşik ve etkin planlama, uygulama, izleme ve denetleme yapılmasına uygun idari yapıların olmayışı*

**Teknik altyapının yetersizliği*

**Kent içi ulaşılabilirliğin yetersiz olması ve çevre odaklı olmaması*

**Kentlerimizde kalitesiz, sağlıksız ve güvenliksiz mekanların giderek artması, fiziksel, sosyal ve kültürel olarak sağlıksız gelişen ve güvenli olmayan kentlerin ve bozulan kentsel alanların oluşması*

**Doğal varlıkların yitirilmesi ve ekolojik dengenin bozulması*

**Kentlerde afetlerin felakete dönüşmesi*

**Tarihi ve kültürel mekanların karakterinin kaybolması, somut ve somut olmayan kültürel mirasta çeşitliliğin korunamaması*

**Halkın, kentin sorunlarının çözümüne yönelik karar alma sürecine katılımının ve sorumluluk bilincinin eksikliği*

**Kentsel işsizliğin yüksek olması*

**Kentlerde yenilikçilik/buluşçuluk kapasitesinin düşük olması veya hiç bulunmamasıdır.*

Yukarıda tariflenen kriterlerin çözüm önerilerinin hepsinde TMMOB ve ona bağlı odalar, özellikle planlama ve tasarıma dayalı meslek disiplini bileşenleri, "çözümün odağında" yer almaktadır.

Sonuç

Şehircilik, mimarlık, çevre koruma konularında karar çevreleri ile bu konularda görev ifa eden kamu kurum ve kuruluşları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak, yetki ve kavram karışıklarının giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak temel hedef olmalıdır.

Ülke geneli ve kent özelinde doğal ve kültürel kaynakların korunması, geliştirilmesi, sosyal ve ekonomik yönetimi, teknolojik girdilerin, kamusal kaynakların takibi, teknik altyapı, sosyal ve mekansal donatı ile yaşam alanlarının/mekanlarının oluşturulması, yenilenmesi ve geleceğe ilişkin atılımların yönlendirilmesi, kültürel mirasın takibi, mekanın kalitesinin yükseltilmesi, tüm bunların sürdürülebilirliği, siyasi ve rantsal düşlerin engellenmesi, yürürlükte olan bazı kanun ve yönetmeliklerin ilgili maddelerinin, kamu yararına olacak şekilde yenilenmesiyle olabilecektir.

Bunlar;

- 3194 sayılı imar kanunu, özellikle 22. madde,
- Belediyeler tip imar yönetmelikleri,
- 5216 sayılı büyükşehir belediye kanunu,
- 5272 sayılı belediye kanunu,
- Kentsel dönüşüm kanunu,
- Özelleştirme uygulamaları kanunu,
- Orman kadastrosu 2/B yasası vb. dir.

Bu tür kanun ve yönetmeliklerin ilgili maddelerinde, planlama/tasarım meslek disiplinlerinin yetki, hak ve sorumluluklarının yeniden tariflenmesi, işlevsel yönden entegrasyonun sağlanması önemlidir.

Kentsel miras ve mekansal kalitenin idamesinde, kentsel tasarımın işlerliği, şehir planlama, mimarlık ve peyzaj mimarlığı meslek disiplinlerinin, etkileşimdeki diğer mesleki gruplarının, değişik yapıdaki ve çoğu zaman birbirinden oldukça farklı nitelikteki eğitim müfredatlarının düzenlenmesi, meslek odalarının eğitim akreditasyonu ile mesleki niteliğin artırılması, takibi, mesleki denetimin eksiksiz işler hale getirilmesi ve mesleki eğitimin önemini ortaya çıkartmaktadır.

Selami Demiralp

Peyzaj Mimarı

TMMOB, Peyzaj Mimarları Odası

MYK üyesi

Yararlanılan kaynaklar:

- Kentleşme alanına ilişkin politika seçenekleri oluşturma toplantı sonuçlarının değerlendirilmesi,
- Kentleşme Alanında Sürdürülebilirlik Çözümü: Yaklaşımlar, Modeller, Temel Alanlar, Göstergeler, Uygulama Örnekleri
- Sürdürülebilir Kentleşme Bakış Açısı ile Türkiye'de Kentleşme Sektörüne İlişkin Tespit ve Değerlendirmeler
- İlgili kanun ve yönetmelikler